

EKSPERDILE JURIIDILISTE KÜSIMUSTE ESITAMISE LUBAMATUSEST

Juriid. tead. kand. O. Püssa

Kriminaalõiguse ja -protsessi kateeder

Eksperti arvamuse kui ühe kohtuliku tõendi kvaliteet oleneb muude asjaolude kõrval olulisel määral ka ekspertile esitatavate küsimuste sisulisest õigsusest ja formuleeringulisest täpsusest.

Ekspertile esitatavate küsimuste sisu ja vormi suhtes on meie protsessiteoorias püstitatud rida mitmesuguseid nõudeid, milledest käesolevas artiklis peatume ainult ühel, nimelt juriidilise sisuga küsimuste esitamise keelul. Selle nõude rikkumist kohtame kaas-aegses uurimis- ja kohtupraktikas suhteliselt sagedamini kui ekspertile esitatavate küsimuste sisu ja formuleeringu kohta püstitatud teiste nõuete mittejärgimist. Oma osa süüd on taolise olukorra kujunemises ka meie protsessiteoreetikuil, kes seni pole pööranud juriidiliste küsimuste probleemi läbitöötamisele vajalikku tähelepanu. Poleks muidugi õige väita, et ekspertile esitatavate küsimuste kohta üldse ja juriidiliste küsimuste esitamise keelu kohta eriti oleks meie protsessialases kirjanduses vähe sõna võetud. Juriidiliste küsimuste esitamise lubamatusest on vägagi palju kirjutatud.¹ Sellest hoolimata esineb sellelaadiliste küsimuste esitamist meie uurimis- ja kohtupraktikas.

Kui analüüsida seni ilmunud sellealaseid käsitlusi, tuleb nende kõigi juures tunnistada analoogilisi puudusi. Kõik nad algavad üldsõnalise deklaratsiooniga juriidiliste küsimuste lubamatusest ning lõpevad näidetega juriidilist iseloomu omavaist küsimustest mitmesuguseis ekspertiisi liikides. Selline käsitlus ei suuda aga küllaldaselt abistada ekspertiisi määrajat küsimuste formuleerimisel. Et juriidilise iseloomuga küsimusi ei tohi ekspertile esitada, on selge küll igale uurijale ja kohtunikule. Viimaseil on aga raskusi just selle lahendamisel, kas nende poolt esitatav konkreetne küsi-

¹ Vt. näiteks Р. Д. Рахунов, Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе, Москва 1953, lk. 16 jj.; М. А. Чельцов, Н. В. Чельцова, Проведение экспертизы в советском уголовном процессе, Москва 1954, lk. 108 jj.; М. С. Строгович, Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе, Москва 1955, lk. 328 jj.

mus on juriidiline või mitte. Võib vist väita, et valdaval osal juhtumest ei esitata juriidilisi küsimusi mitte seepärast, et uurija või kohtunik poleks teadlik olnud juriidiliste küsimuste esitamise lubamatusest, vaid just sel põhjusel, et nad ei teadnud, et nende poolt esitatav konkreetne küsimus on sisult juriidiline. Kui juriidilise sisuga küsimusi iseloomustada ainult üksikute näidetega, siis on selline käsitlus kasuistlik ja seetõttu äärmiselt puudulik. Kõiki uurimis- ja kohtuorganite poolt ekspordile esitatavaid küsimusi ei ole ju võimalik ette kindlaks määrata ega neid nende juriidilisuse seisukohalt analüüsida. Senistes ekspertiisialastes käsitlustes ei ole aga küllaldaselt teostatud juriidilise küsimuse üldistavat vaatlust ega ole püütud anda tema mõistet.

Käesolev artikkel on suunatud selle lünga mõningale vähendamisele, pretendeerimata käsitletava probleemi ammendavale analüüsile. Lühikeses käsitluses ei ole võimalik peatuda kaugeltki kõigil juriidiliste küsimustega seotud probleemidel, siin esitatud seisukohad vajavad aga kaheldamatult veel edasist läbitöötamist ja väljaarendamist.

*

Kuritegude uurimisel, niihästi ennekohtulik menetlusel kui ka kohtus, tuleb uurimis- ja kohtuorganil kokku puutuda paljude asjaolude tuvastamisega. Neid sisult väga erinevaid asjaolusid võib liigitada mitmeti. Arvestades meie ees seisvat eesmärki, nimelt ekspordile esitatavate juriidilise iseloomuga küsimuste olemuse selgitamist, on otstarbekas jagada kuritegude uurimisel tuvastatavad asjaolud kahte gruppi: juriidilisteks ja mittejuriidilisteks asjaoludeks.

Juriidiliste asjaolude tuvastamine saab olla ainuüksi uurimis- ja kohtuorganite ülesandeks. Nende asjaolude selgitamiseks ei või uurimis- ega kohtuorganid protsessuaalses vormis taotleda kelleltki abi. Mittejuriidiliste asjaolude tuvastamiseks võivad aga nimetatud organid appi kutsuda mitmesuguseid uurimis- ja kohtuorganite koosseisu mittekuuluvaid isikuid.

Teiste hulgas võidakse selliste mittejuriidiliste asjaolude tuvastamiseks taotleda abi ka ekspertidelt, esitades neile sel otstarbel mittejuriidilist iseloomu omavaid küsimusi. Eksperte ei tohi aga appi kutsuda juriidiliste asjaolude selgitamiseks ega esitada neile juriidilise sisuga küsimusi.

Millised kuritegude uurimisel tuvastamisele kuuluvad asjaolud on juriidilised, millised mitte? Selle küsimuse võime väljendada ka teisiti ja nimelt: milliste asjaolude selgitamine on ainuüksi uurimis- ja kohtuorganite ülesandeks ning milliste asjaoludega seoses võidakse taotleda protsessuaalses korras kõrvalist abi?

Kuritegude uurimisel peavad nii uurimis- kui ka kohtuorganid sooritama rea mitmesuguseid toiminguid. Viimaste hulgas tuleb omistada eriline tähtsus neile toimingutele, mis on seoses kuriteolise käitumise kvalifitseerimise ülesandega. Kuritegude kvalifitseerimise all tuleb mõista vastavuse tuvastamist konkreetsele kuri-

teolisele käitumisele omaste tunnuste ja seaduses kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnuste vahel. Kuriteo kvalifitseerimine tähendab seega selle kindlaksmääramist, kas tegelikkuses asetleidnud teole on omased nõukogude kriminaalseaduses ettenähtud kuriteo tunnused.

Et nimetatud vastavus kindlaks määrata, s. t. kuritegu kvalifitseerida, on vaja eelnevalt eraldi tuvastada need asjaolud, mille vahelist vastavust tahetakse selgitada. Kuriteo kvalifitseerimiseks on seega vajalik: esiteks, täpselt tuvastada tegelikkuses asetleidnud konkreetne käitumine, teiseks, avada vastava kriminaalseaduse täpne sisu ja mõte, s. o. selgitada temas sisalduva kuriteo koosseisu tunnused, ja kolmandaks, tuvastada vastavus objektiivses tegelikkuses asetleidnud konkreetsele käitumisele omaste tunnuste ja seaduses abstraktsel kujul kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnuste vahel.

Objektiivses tegelikkuses asetleidnud kuriteolisele käitumisele omaste tunnuste igakülgne ja põhjalik selgitamine, kuriteolise käitumise tunnetamine on uurimis- ja kohtuorganite ülesandeks. Iga sugune tunnetus võib teatavasti toimuda kas vahetu meelelise tajumise kujul või vahendlikult, tõendite kaudu. Tõendada pole tarvis neid otsustusi, mille tõesust kinnitame vahetult oma meeleorganitega. Kuritegu on uurija või kohtuniku seisukohalt alati selline minevikus asetleidnud sündmus, mida nad kumbki pole vahetult meeleliselt tajunud. Kui uurija või kohtunik ise oleksid olnud kuriteolise käitumise vahetuiks tajujaiks, ei saakski nad selles asjas olla uurijaks ega kohtunikuks. Uurija ja kohtunik saavad kuriteolist käitumist seega tunnetada ainult vahendlikult, tõendite abil. Tõendamine on seega vahendlik tunnetus. Järelikult on kohtulik tõend see, mis seob uurija või kohtuniku teadvuse tõendatavate faktidega, s. o. kuriteolist käitumist moodustavate ja sellega seoses olevate asjaoludega. Kuriteolise käitumise tõendamist ei saa uurimis- ja kohtuorganid läbi viia ilma nende organite endi koosseisu mittekuuluvate isikute kaastegevuseta. Nii võidakse kohtuliku tõendi allikatena ära kasutada süüalust ja tunnistajat, kuid samuti ka eksperti. Kõik nad annavad omalt poolt uurimis- või kohtuorganite käsutusse mõne uue fakti ja aitavad sel viisil tuvastada kuriteolise käitumise üksikasju.

Ekspert saab kriminaalprotsessis esineda seega mõne objektiivses tegelikkuses asetleidnud kuriteolise asjaolu tuvastajana, s. o. kohtuliku tõendi allikana. Järelikult saab eksperdile esitada küsimusi objektiivses tegelikkuses esinenud konkreetse käitumise mõne üksikfakti selgitamiseks. Eksperti ei tohi aga kasutada asjas seni kogutud tõendite hindajana. Kohtulike tõendite hindamine on ja jääb alati uurimis- ja kohtuorganite ainuülesandeks.

Mis puutub kriminaalseaduses kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnuste tuvastamisse, siis on see algusest lõpuni uurimis- ja kohtuorganite ülesandeks. Kriminaalseaduses on seaduseandja ette näinud igale kuriteole iseloomustavad tunnused, mis moodustavad selle

kuriteo koosseisu. Seaduseandja poolt fikseeritud kuriteo tunnused, s. o. seaduses kirjeldatud kuriteo koosseis on oma olemuselt abstraktne, vastandina objektiivses tegelikkuses asetleidvale konkreetsele kuriteolisele käitumisele. Et see konkreetne käitumine kvalifitseerida, on muidugi vaja omada täpset ülevaadet seaduses sisalduvaist kuriteo koosseisu tunnustest, kriminaalseaduse sisust ja mõttest. Seaduse tõelise mõtte ja sisu selgitamine toimub tema tõlgendamise näol. Tõlgendamist peab aga teostama uurimis- või kohtuorgan kui kriminaalseaduse rakendaja. Nimetatud organid ei tohi protsessuaalses vormis taotleda kelleltki abi kriminaalõigusliku normi tõlgendamisel. Seepärast pole ühelgi tingimusel võimalik esitada eksperdile küsimusi kriminaalseaduses sisalduva kuriteo koosseisu tunnuste selgitamiseks. Nii ei saa eksperdilt küsida, mida tuleb mõista salakaubaesemete varjamiseks eriti kohandatud ruumide, küünilise huligaansuse, valekooperatiivi, riisumise teistkordsuse, vara pillamise jne. all. Taolised küsimused, olles oma olemuselt juriidilised, saavad kuuluda ainult uurimis- ja kohtuorganite kompetentsi.

Põhiliseks uurimis- ja kohtuorganite ees seisvaks ülesandeks on, nagu eespool märkisime, kuriteolise käitumise kvalifitseerimine. Kui on tuvastatud tegelikkuses toimepandud kuriteoline käitumine ja selgitatud kriminaalõigusliku normi tõeline sisu ja mõte, on uurimis- ja kohtuorganite järgmiseks ülesandeks vastavuse tuvastamine konkreetsele kuriteolisele käitumisele omaste tunnuste ja seaduses abstraktsel kujul väljendatud kuriteo koosseisu tunnuste vahel.

Nii võivad uurija ja kohtunik, olles ühelt poolt selgitanud kohtulike tõendite kaasabil selle, et konkreetse teoga on kahjustatud isikliku omandit, ja teiselt poolt vahetult selle, et versioonina valitud kuriteo koosseisu objektiks on samuti isiklik omand, väita, et antud juhtumil esineb objekti osas kokkulangevus. Samuti tuleb uurijal ja kohtunikul kõrvutada ka konkreetsele teole ja kuriteo koosseisule omaseid teisi tunnuseid. On vaja vaadelda, kas teo toimepaneku viis langeb oma tunnuste poolest kokku kuriteo koosseisus sisalduva teo toimepaneku viisiga, selgitada, kas konkreetse teo sooritaja psüühiline suhtumine teosse ja selle tagajärge on kokkulangev süü vormiga, mida kirjeldatakse seaduseandja poolt vastavas kuriteo koosseisus jne. jne.

Selles staadiumis ei või uurimis- ega kohtuorganid kasutada protsessuaalses vormis mingisugust võõrast abi. Ei saa kõne allagi tulla eksperdile küsimuste esitamine teo mõne üksiku tunnuse ja koosseisu tunnuse kokkulangemise või isegi kogu teo kvalifitseerimise seisukohalt. Nii ei saa näiteks eksperdilt küsida, kas antud konkreetset juhtumil on tegu suunatud isikliku omandi vastu, kas konkreetne huligaanlik käitumine seisneb märatsemises, kas tapmine on toime pandud tahtlikult, milliseid töökaitse eeskirju on isiku poolt rikutud või kas altkäemaksu võtja poolt on kasutatud väljapressimist.

Kõigest eelkäsitletust ei tule muidugi aru saada nii, et objek-

tiivses tegelikkuses asetleidnud teo tunnuste, seaduseandja poolt fikseeritud kuriteo koosseisu tunnuste ja nende mõlemate vahelise vastavuse tuvastamine oleksid kolm üksteisest ajaliselt eraldatud tegevust. Ei tule asja kujutleda nii, et uurimis- ja kohtuorganitel tuleb ajaliselt enne tuvastada tegelikkuses esineva kuriteo tunnused ja seaduses sisalduv kuriteo koosseis ning siis lõpuks selgitada nende tunnuste omavaheline vastavus ning teo lõplik kvalifikatsioon.

Need sisult erilaadsed toimingud on ajaliselt omavahel tihedasti põimunud. Peale asjas esialgsete tõendite kogumist määravad uurimisorganid kindlaks asjas esineda võivad kvalifikatsioonid versioonidena. Seejärel toimub paralleelselt kohtulike tõendite edasine kogumine ja nende alusel tegelikkuses asetleidnud käitumise üksikfaktide kindlakstegemine ning viimaste kõrvutamine nende kuriteo koosseisude tunnustega, mille järgi uurimis- ja kohtuorganid on käitumist versioonidena kvalifitseerinud. Sellise tunnuste kõrvutamise alusel langevad ära mõned algul versioonidena püstitatud kvalifikatsioonid ja jääb lõpuks tõendatuna püsima üksainus versioon ning koos sellega kujuneb käitumise lõplik kvalifikatsioon.

Tehes eelkäsitletust kokkuvõtet võime väita, et eksperdi abi saab kasutada ainult objektiivses tegelikkuses asetleidnud kuriteolisele käitumisele omaste tunnuste selgitamisel. Arvesse ei saa eksperdi abi tulla kohtulike tõendite hindamisel, seaduses kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnuste tuvastamisel ega kuriteo kvalifitseerimisel. Järelikult võidakse eksperdile esitada küsimusi ainult seoses konkreetsele kuriteolisele käitumisele omaste üksikfaktide tuvastamisega. Kui eksperdile esitatavate küsimuste sisuks on tõendite hindamine, normi tõlgendamine või teo kvalifitseerimine, on tegemist juba juriidilist iseloomu omavate küsimustega, millele vastamine peab jääma uurimis- ja kohtuorganite ainufunktsiooniks. Kui nende ülesannete täitmise delegeeriksime eksperdile, ei saaks me neil juhtumel rääkida enam eksperdi arvamusel kui kohtulikust tõendist. Ka ekspert poleks neil juhtumel enam kohtuliku tõendi allikas, vaid muutuks ühel või teisel määral juba uurijaks või kohtunikuks. Selline arusaamine oleks aga risti vastu käiv eksperdi arvamusel juriidilise olemuse mõistmisele niihästi meie protsessiteoorias kui ka kehtivas õiguses.

Eksperti arvamusel kui kohtuliku tõendi puhul on üheks iseloomulikuks tunnuseks eksperdi poolt eriteadmiste alusel teostatav uurimistegevus. Olenevalt uurimisobjektide ja selgitatavate asjaolude iseloomust võib ekspertiisi teostamisel osutada vajalikuks väga mitmesuguste eriteadmiste rakendamine. Eksperti poolt kasutatavad eriteadmised võivad kuuluda väga mitmesuguste teaduste valdkondadesse. Ainult juriidiliste eriteadmiste osas peavad uurimis- ja kohtuorganid olema ise spetsialistid. Sel viisil saab võimalikuks eranditult kõigi teadusharude kaasatõmbamine kuritegude uurimisse. Juriidiliste eriteadmiste osas toimub see vahetult uurimis- ja

kohtuorganite endi poolt, kõiki mittejuriidilisi eriteadmisi võidakse kasutada aga ekspertide vahendusel.

On ka muidugi selge, et kõigi eespool mainitud juriidilise sisuga asjaolude tuvastamisel on uurijal ja kohtunikul ühel või teisel määral vaja omada ka mittejuriidilisi eriteadmisi. Nii on tõendite hindamisel vaja orienteeruda tõendite sisuks olevais faktides, mis sage- dasti eeldab mitmesuguste mittejuriidilist laadi eriteadmiste ole- masolu. Uurimis- ja kohtuorganitel eeldab mittejuriidilisi eritead- misi muidugi ka kuriteolise käitumise kvalifitseerimine.

Neid juriidilise sisuga asjaolude tuvastamisel vajaminevaid mit- tejuriidilise iseloomuga eriteadmisi peavad uurimis- ja kohtu- organid omama ise. Selleks ei tohi nad taotleda kõrvalist abi. On loomulik, et uurimis- ja kohtuorganeilt ei saa nõuda ega nõutagi vastavate eriteadmiste eriti sügavat omamist. Neilt nõutakse mitte- juriidiliste eriteadmiste omamist ainult niivõrd, kuivõrd neid on vaja juriidilise iseloomuga asjaolude üksikasjaliseks ja põhjalikuks tuvastamiseks, nimelt tõendite hindamiseks, õigusnormi tõlgenda- miseks ja kuriteolise käitumise õigeks kvalifitseerimiseks. Mittejuriidiliste eriteadmiste sellises ulatuses omamist peab uurimis- ja kohtuorganitel kindlustama ka juristide ettevalmistamise programm kõrgemais õppeasutustes. Juristidele õpetatakse nimelt puhtjuriidi- liste ainete kõrval küllaltki ulatuslikult kohtumeditsiini, kohtupsüh- hiaatriat, raamatupidamise aluseid ja kriminalistikat. Nimetatud ainete õpetamine peab looma omalt poolt eeldused selleks, et uuri- mis- ja kohtuorganid võiksid ilma kõrvalabita lahendada kõik kuri- tegude uurimisel ja otsustamisel üleskerkivad juriidilised küsimused.

Muidugi ei ammendu kuritegude uurimisel juriidilise iseloomuga asjaolud ainult mainitud kolme asjaolude grupiga. Kohtuorganite ülesanded ei saa ju lõppeda kuriteolise käitumise kvalifitseerimisega. Nende organite ülesandesse peab tingimata kuuluma veel isikule karistuse määramisega seotud küsimuste lahendamine. Muidugi on ka nende puhtjuriidiliste asjaolude puhul eksperdi abi kasutamine täiesti lubamatu.²

Käesolevas artiklis pole viimati nimetatud juriidilistel asjaolu- del pikemalt peatunud ainuüksi seepärast, et meile teadaolevalt pole nende asjaolude puhul meie kohtupraktikas ekspertiise määratud. Tõenäoliselt on see tingitud sellest, et nende asjaolude juriidiline sisu on väga ilmne.³

² Võib muidugi esineda olukordi, kus ka karistuse määramine eeldab mõne objektiivses tegelikkuses esineva mittejuriidilise asjaolu eelnevat tuvastamist (näiteks naisisiku raseduse fakti kindlaksmääramist). Enesestmõistetavalt võid- dakse selliseil juhtumel kohtu poolt määrata ekspertiis.

³ Küll aga on teada kohtupraktikast juhtumeid, kus eksperdid on ise asu- nud lahendama isiku vastutuse küsimust, ilma et ekspertiisi määraja oleks neilt seda taotlenud. Vähe erineb kohtuotsusest alljärgnev eksperdi arvamus ühes ohutustehnika rikkumise asjas. Arvamuses on öeldud: „Kohtuistungil käigus on kinnitust leidnud, et õnnetusjuhtumi peapõhjuseks oli tehase „Borets” juhkonna otsus kambri ehitamise kohta ilma projekteerimisorganisatsiooni loata selleks mitte ettenähtud kohale, seoses tehnoloogilise protsessi rikkumisega. Ohutustehni-

Arvestades meie poolt eespool esitatud juriidilise küsimuse mõiste käsitlust peaks olema kergem igal juhtumil otsustada, kas üks või teine lahendust nõudev küsimus on juriidilise või mitte-juriidilise sisuga.

Laskumata siinkohal kogu meie uurimispraktika analüüsimisele, peatume lõpuks ainult mõnedel ekspertiisi praktikas sagedamini esinevail juriidiliste küsimuste liikidel.

Autotranspordi-alastes avariaasjades esitatakse eksperdile tihti ekslikult küsimus selle kohta, millist liikluseeskirja on konkreetsel juhtumil autojuht rikkunud. Eksperdilt nõutakse sel puhul autojuhi käitumise ja liikluseeskirja nõuete vastavuse tuvastamist, s. o. autojuhi käitumise kvalifitseerimist. Sellise sisult täiesti juriidilise asjaolu tuvastamine saab aga kuuluda ainuüksi uurimis- ja kohtuorganite funktsioonidesse. Antud korral on aga eksperdile antud uurimis- ja kohtuorganite ülesandeid veelgi laiemas ulatuses. Nimelt on autojuhi käitumise kvalifitseerimiseks vaja eelnevalt tuvastada autojuhi faktiline tegevus. Autojuhi tegevuse üksikasjad sisalduvad toimikus leiduvais kohtulikes tõendites, peamiselt sündmuspaiga vaatluse protokollis ning süüaluste ja tunnistajate ütlustes. Neis mitmesuguseis tõendeis esinevad faktid on sageli omavahel vastu-rääkivad. Et nende vastuoluliste tõendite alusel selgitada autojuhi käitumist sellisena, nagu see leidis aset objektiivses tegelikkuses, peaks ekspert tema käsutusse antud kohtulikke tõendeid kontrollima ja hindama. Tõendite hindamine kuulub aga uurimis- ja kohtuorganite, mitte enam ekspertiisi ülesannetesse. Teiselt poolt eeldab autojuhi käitumise kvalifitseerimine ka liikluseeskirja täpse mõtte ja sisu tuvastamist, s. o. vastava normi tõlgendamist. See on jällegi ülesanne, mis jagamatult kuulub mitte ekspertiisi, vaid uurimis- ja kohtuorganite funktsioonidesse.

Esitatud analüüsist võime teha järelduse blanketsete dispositsioonide kohta üldse. Viimaste puhul teatavasti seaduseandja ei iseloomusta vastavas kriminaalseaduses kuriteolist käitumist otse-selt, vaid viitab mõnele teisele õigusnormile, mille poole on kriminaalseaduse rakendajal vaja pöörduda. Blanketne dispositsioon kujutab endast ainult teatavat seadustehnilist võtet. Nende eeskirjade mõtte ja sisu avamine, millele viidatakse blanketsetes dispositsioonis, kui ka konkreetse isiku käitumise mittevastavuse tuvastamine nendele eeskirjadele on juriidilise sisuga asjaolud, mis kuuluvad vaieldamatult uurimis- ja kohtuorganite ülesannete hulka.

kat juhtis insener Z., kes temale määratud tööga ei tegelnud. On hädavajalik ette panna ministeeriumile, et ta hoiataks tehase juhtkonda kambri töö uuesti kontrollimise vajadusest ja teeks sellest oma järeldused. Arvestades seda, et Z. juba kandis karistust administratiivkorras, on otstarbekas piirduda minimaalse karistusega. Arvestades seda, et tsehhi ülem insener S. on hea töötaja, kellel autoriteet tööliste seas ja kes on osutunud arenevaks spetsialistiks, on otstarbekas ta vabastada karistusest. Kraana-juhi V. suhtes, kes kraanal töötas juhuslikult, on otstarbekas piirduda tingimisi määratud karistusega. Tehniline insener T.” (Minu sõrendused — O. P.) (Osundatud teose järgi Р Д. Рахунов, Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе, lk. 22.)

Lõpuks peatume veel ühel juriidilisel küsimusel, mida esitatakse väga sageli kohtupsühhiaatria-alasele eksperdile. Nimelt küsitakse eksperdilt, kas teatav kodanik on süüdiv talle inkrimineeritavas kuriteos. VNFSV KrK § 11 loetleb süüdimatuse tunnused. Eksperdi ülesandeks on kindlaks määrata isiku psüühiline seisund konkreetse teo sooritamise ajal. Psüühilisele seisundile omaste tunnuste ja VNFSV KrK §-s 11 antud süüdimatuse tunnuste vastavuse tuvastamine, s. o. isiku süüdivuse või süüdimatuse kindlaksmääramine, on aga juba uurimis- ning kohtuorganite ülesandeks.⁴

Kokkuvõttes võime väita, et eksperdi abi võib kasutada ainult objektiivses tegelikkuses aset leidnud käitumise üksikfaktide kindlakstelemiseks juhtumil, kui selleks on vaja rakendada mõnesuguseid mittejuriidilisi eriteadmisi. Siit kaugemale ei tohi ekspert enam minna. Nendest faktidest juriidilisi järeldusi tohivad teha ainult uurimis- ja kohtuorganid. Ekspert peab seega jääma ainult kohtuliku tõendi allikaks. Eksperdile ei tohi esitada küsimusi, millele vastamiseks ta peab kasutama juriidilisi eriteadmisi. Eksperdile esitatavate küsimuste sisuks ei tohi olla tõendite hindamine, seaduses kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnuste kindlakstegemine ega vastavuse tuvastamine objektiivses tegelikkuses toimepandud teo tunnuste ja seaduses kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnuste vahel. Eksperdile ei saa muidugi esitada küsimusi ka seoses isikule karistuse määramisega.

⁴ Süüdimatuse kui juriidilise iseloomuga küsimuse kohta vaata lähemalt М. А. Чельцов, Н. В. Чельцова, Проведение экспертизы в советском уголовном процессе, lk. 115 jj.

О НЕДОПУСТИМОСТИ ПОСТАНОВКИ ПЕРЕД ЭКСПЕРТОМ ВОПРОСОВ ЮРИДИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА

Канд. юрид. наук **О. Пюсса**

Кафедра уголовного права и процесса

Резюме

Относительно содержания и формы предлагаемых эксперту вопросов в нашей уголовно-процессуальной теории был выдвинут ряд различных требований, из которых автор настоящей статьи останавливается лишь на одном, а именно на недопустимости постановки перед экспертом вопросов юридического характера. Хотя на эту тему немало написано в специальной литературе, ни в одной из работ, посвященных экспертизе, не было дано обобщающего рассмотрения сущности юридического вопроса, не было сделано попыток определить это понятие.

При расследовании преступлений судебно-следственным органам приходится устанавливать весьма различные по содержанию обстоятельства. Так, они должны, во-первых, в точности установить имевшее место в действительности конкретное деяние, во-вторых, раскрыть точное содержание и смысл уголовного закона, т. е. выяснить содержащиеся в нем признаки состава преступления, и, в-третьих, квалифицировать данное деяние, т. е. установить соответствие между признаками, свойственными этому конкретному деянию, имевшему место в объективной действительности, и предусмотренными в уголовном законе признаками состава преступления. Обстоятельства, указанные нами в первом случае, не носят юридического характера, тогда как обстоятельства, указанные во втором и третьем случаях, являются юридическими.

Установление юридических обстоятельств предполагает наличие специальных юридических знаний и в силу этого может быть задачей только судебно-следственных органов. Для выяснения этих обстоятельств ни судебные, ни следственные органы не могут в процессуальной форме требовать чьей-либо помощи. Только для установления неюридических обстоятельств они вправе обращаться за помощью к различным лицам, не входящим в состав судебно-следственных органов, в том числе и к экспертам.

Следует, разумеется, отметить, что для установления обстоятельств юридического характера как следователь, так и судья должны в известной мере пользоваться и неюридическими специальными знаниями. Однако, для получения последних судебно-следственные органы все же не вправе обращаться за помощью к экспертам, но должны сами обладать ими в соответствующей мере.

Следовательно, помощь эксперта может быть использована лишь для установления отдельных фактов деяния, имевшего место в объективной действительности, в том случае, когда для этого необходимо применить какие-либо неюридические специальные знания. Идти далее этого эксперт не имеет права. Юридические выводы из установленных фактов вправе делать лишь судебно-следственные органы. Эксперт должен, таким образом, оставаться лишь источником судебного доказательства. Ему нельзя предъявлять вопросов, для ответа на которые он должен опираться на специальные юридические знания. Содержанием предлагаемых эксперту вопросов не могут быть ни оценка доказательств, ни выяснение предусмотренных в законе признаков состава преступления, ни установление соответствия между признаками совершенного в объективной действительности деяния и предусмотренными в законе признаками состава преступления. Перед экспертом нельзя, конечно, ставить и вопросов, связанных с наказанием подсудимого.

В работе приводятся некоторые случаи постановки перед экспертами вопросов, которые являются юридическими и не подлежат их компетенции. Так, в делах об авариях в автотранспорте нельзя ставить перед экспертом вопрос о том, какое именно предписание правил движения нарушено шофером в конкретном случае. Равным образом судебно-психиатрическому эксперту нельзя предлагать вопрос о вменяемости данного лица.